

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij psihologije

Daria Matković

Motivacija za roditeljstvo

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2015. godina

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Tranzicija u roditeljstvo.....	5
3. Vrste motiva koji potiču na roditeljstvo.....	8
4. Generativnost.....	10
5. Roditeljstvo u različitim životnim dobima.....	15
5.1.Roditeljstvo u adolescenciji.....	15
5.2.Roditeljstvo u mlađoj odrasloj dobi.....	17
5.3.Roditeljstvo u srednjoj odrasloj dobi.....	17
6. Zaključak.....	18
7. Literatura.....	19

SAŽETAK

Ovaj rad predstavlja pregled saznanja o roditeljstvu kao najčešćem obliku generativnosti, motivima koji nas potiču na roditeljstvo te tranzicijom u to razdoblje. Glavni cilj ovog rada bio je opisati odakle dolazi motivacija za roditeljstvo, kakvi nas to motivi potiču, te jesu li oni jednaki kod svih pojedinaca. Rad je podijeljen na četiri dijela od kojih je prvi uvod u kojem je dana definicija roditeljstva, te su ukratko nabrojani čimbenici koji utječu na odluku o roditeljstvu. Drugi dio sadržava važno teorijsko objašnjenje motiva i vrsta motivacije koje pojedinca potiču na donošenje odluke o roditeljstvu. Treći dio se bavi opisivanjem roditeljstva kao najčešćeg i najuobičajnijeg oblika generativnosti, te objašnjava taj koncept zasebno, ali i u kontekstu roditeljstva. Četvrti dio govori o motivaciji i doživljaju roditeljstva u različitim životnim razdobljima, jer se s godinama mijenja i samo značenje majčinskog ili očinskog identiteta i roditeljske uloge.

Ključne riječi: Roditeljstvo, motivacija za roditeljstvo, generativnost, faze roditeljstva, tranzicija u roditeljstvo

1. UVOD

Postoje brojne socijalne uloge, no većina pojedinaca u opisima sebe koristi one obiteljske ili profesionalne uloge. Od svih obiteljskih uloga, roditeljska uloga smatra se najvažnijom. Roditeljstvo je jedno od najvažnijih iskustava većine pojedinaca, te donosi promjene u svim segmentima života, kako s individualnog, tako i s društvenog, odnosno socijalnog stajališta (Klarin, 2006). Upravo iz tih razloga se većina istraživača slaže da se tranzicija u roditeljstvo odražava na cjelokupno funkcioniranje pojedinca koji postaje roditelj. Međutim, kada postavite pitanje „zašto ljudi žele imati djecu?“, dobit ćete razne odgovore. Motivaciju za roditeljstvo nije lako istražiti niti objasniti, a u istraživanjima se često pokazalo da je jedan od razloga zašto je ljudima teško objasniti razloge zbog kojih žele djecu, vjerojatno to što je riječ o zadiranju u intimno područje života, pa pojedinci često daju socijalno poželjne odgovore. Isto tako, pojedinci si često nisu niti osvijestili razloge koji su ih potaknuli na roditeljstvo. Doživljaj roditeljstva ovisi o mnogočemu, tako je važno spomenuti spol i dob roditelja i djece, kvalitetu partnerskih odnosa, ali i konkretnu društvenu atmosferu, odnosno povijesno vrijeme (Macuka, 2010). Znamo da je odnos prema djeci varirao s vremenom – od poticanog i prakticiranog infanticida u grčkoj Sparti ili u nekim današnjim plemenima u Indiji, preko tzv. "filozofije mortaliteta", do suvremeno propagiranih i prakticiranih odnosa ljubavi, brige i podrške što ih roditelji pružaju svojoj djeci u procesu njihova odrastanja (Lacković-Grgin, 2011). Pojam motivacije za roditeljstvo, predstavlja želju za rađanjem djeteta, bez obzira na broj željene djece i bez obzira na vrijednosti koje pojedinac vezuje za rođenje djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Na roditeljstvo pojedinca ili bračnoga para utječu tri široke skupine varijabli: ciljevi (motivacija i stavovi), mogućnosti i odluka, pa razumijevanje odrednica motivacije za roditeljstvo pretpostavlja razumijevanje ciljeva, mogućnosti i odluka pojedinaca kao i svih odrednica koje djeluju na te varijable. Različiti su čimbenici, njihova važnost i redoslijed utjecaja na ove različite aspekte ili faze u procesu koji možemo nazvati fertilitetno ponašanje. Među prvim objašnjenjima fertiliteta koja su pružili Cherlin, Thornton, Freedman i Van de Kaa (Čudina-Obradović i Obradović, 1999), opadanje fertiliteta objašnjeno je kao posljedica promjene sustava vrijednosti do kojeg je došlo u mnogim zemljama, a uvjetovalo je promjene u poželjnosti djeteta u obitelji. Smatralo se da se razlozi takvih promjena u sustavu vrijednosti mogu pronaći u novom stilu života (kao npr. ženinoj zaposlenosti, povećanom obrazovanju ili promjeni profesionalnih aspiracija novijih generacija (Lacković-Grgin, 2011. Bilo je očito da su prva objašnjenja opadanja fertiliteta nedostatna, jer su usredotočena prvenstveno na želju za djetetom i to na jednu od njenih odrednica, a to je

sustav vrijednosti pojedinca. Mnogobrojni utjecaji na motivaciju, mogućnosti i odluku mogu dovesti do istih ishoda, bilo da se radi o pozitivnim, neutralnim ili negativnim stavovima prema rađanju. Zato, sustav reproduktivnog ponašanja valja promatrati kroz nekoliko skupina odrednica fertiliteta, kao što su motivacija za rađanje, stavovi prema rađanju djece, mogućnosti za rađanje djeteta, donošenje odluke i njihov rezultat: roditeljstvo ili apstinencija od roditeljstva.. Motivacija za roditeljstvo nije nipošto jednostavan pojam percepcije poželjnosti ili nepoželjnosti (rađanja) djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Stavovi prema rađanju djeteta mogu biti neutralni (što je česta pojava prije rođenja prvog djeteta), mogu biti pozitivni (što je često stav prema drugom djetetu) ili negativni, što je često nakon rođenja drugog djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Iako bismo očekivali da pozitivan stav prema rađanju djeteta proizlazi iz vrijednosti vezanih za samo dijete - novo biće koje ima vrijednost samo kao takvo i kao novi član društvene zajednice. Vrijednosti koje pojedinac vezuje za rađanje djeteta mogu varirati, ovisno o društvenim okolnostima i značajkama pojedinog potencijalnog roditelja, od vrijednosti vezanih za sebe i partnera (samoaktualizacija, osjećaj vlastite vrijednosti i zrelosti), za roditeljstvo (doživljaj roditeljstva, brige i razvijanja novog bića), za dobrobit obitelji (materijalne, socijalne, duhovne), za dijete kao takvo (razvoj novog samostalnog bića), za dobrobit šire obitelji (održavanje i nastavak obitelji) i za društvo u najširem smislu (održanje nacije, ispunjenje duga prema društvu ili vjeri). Vrijednosti se mijenjaju u funkciji broja djece pa motivacija za prvo, drugo ili treće dijete može biti izazvana nekim potpuno drugačijim motivima. Osim toga, neke vrijednosne pozicije imaju i negativni predznak, tj. vezane su uz teškoće koje proizlaze iz rađanja djeteta (Berk, 2008). Ukratko, mnoštvo je varijabli za koje je opravdano pretpostaviti da predstavljaju odrednice motivacije za roditeljstvo i stavova. Prva istraživanja i pokušaji analize donošenja odluka o rađanju djece proučavala su isključivo spomenute psihološke varijable poput osjećaja vlastite vrijednosti, gubitak slobode, strah od trudnoće, strah od vlastite neadekvatnosti, konformizam, religioznost i slično (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Brojni autori koji su se bavili modelom donošenja odluka u području motivacije za roditeljstvo smatraju da je pozitivan ili negativan stav prema rađanju djeteta, ustvari, rezultat određene „sociopsihološke aritmetike“ po kojoj se potom izračunava „subjektivna očekivana korist“ od rađanja djeteta. Upravo ta „subjektivna očekivana korist“ rezultat je kombinacije svih mogućih faktora i vrijednosti čije ispunjenje roditelj očekuje prilikom rođenja djeteta, te subjektivnog osjećaja potencijalnog roditelja koji smatra da će rođenjem djeteta moći ostvariti sve navedene vrijednosti. Potvrđujući tu teoriju, Jaccard i Davidson (1976; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) primjenjuju model predviđanja ponašanja. Prema njihovom

modelu je određeno ponašanje neposredna funkcija na koju utječu dva elementa, a to su: subjektivna vjerojatnost postignuća namjere pomnožena s važnošću tog postignuća i uvjerenje o socijalnoj poželjnosti određenog ponašanja pomnoženo s potrebom usklađivanja s tim socijalnim normama (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Autori su taj model koristili za predviđanje rađanja ili apstinencije od djeteta, u tijeku dvije godine nakon predviđanja, bez obzira na socioekonomski status, religioznost ispitanika ili obrazovanje (Davidson i Jaccard, 1976; prema Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Iz toga možemo zaključiti da stav prema rađanju djeteta nije neposredan produkt jednostavne motivacije koja se izražava u želji za djetetom ili u apstinenciji od roditeljstva. Stav prema rađanju proizlazi iz vaganja i procjenjivanja vjerojatnosti ispunjenja određenih vrijednosti ili teškoća koje će nastupiti rođenjem djeteta, bez obzira na istodobni utjecaj i podložnost socijalnim pritiscima i općim normama (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). U području motivacije za roditeljstvom najčešće se koristi model koji je predložio Beckman (1987; prema Čudina-Obradović i Obradović 1999), a on govori o tome da odluka o reprodukciji i roditeljstvu u braku nije individualna već zajednička odluka bračnih partnera (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Model se sastoji od nekoliko skupina varijabli koje određuju proces odlučivanja o trudnoći i rađanju. Prvu skupinu varijabli čine zdravstvene i demografske osobine bračnih partnera, dok ove druge često predstavljaju i određuju stupanj tradicionalizma u doživljaju bračnih uloga. Tako veći ili manji tradicionalizam utječe na motivaciju za roditeljstvo i kod žene i muškarca, ali ima važnu ulogu i u distribuciji moći bračnih partnera, te tako utječe na relativnu moć koja zajedno s motivacijom određuje stupanj otvorenosti u komunikaciji između bračnih partnera. Upravo je to jedan od faktora koji će utjecati na zajedničku odluku o reprodukciji ili apstinenciji od djece (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Također će utjecati i usklađivanje namjera bračnih partnera glede reprodukcije, uz prevladavanje tradicionalnih ili netradicionalnih oblika ponašanja u skladu sa stavovima partnera veće relativne moći. Krajnji rezultat tog zajedničkog odlučivanja predstavlja jedna od triju odluka: rađanje djeteta, uporaba kontracepcije ili prekid trudnoće. Na tu odluku utječe autonomija partnera ili specifična relativna moć partnera koja je i središnja odrednica reproduktivne odluke u spomenutom modelu, dok tradicionalnost moćnijeg partnera određuje smjer odluke: za reprodukciju ili za apstinenciju od djece (Čudina-Obradović i Obradović, 1999).

Jasnije sagledavanje problema dovelo je do spoznaje da odluku o rađanju djeteta ili odluku o apstinenciji gledamo kao složeni proces vaganja, odmjeravanja i svjesnog procjenjivanja zadovoljstva koja će za određenu osobu proizaći iz rođenja djeteta. S druge strane, cijena

ulaganja koja se veže uz rođenje djeteta u odnosu na ugodu i cijenu drugih izvora zadovoljstva pojedinca (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Proučavajući čimbenike koji djeluju na motivaciju za roditeljstvo, dolazimo do zaključka da su svi ti čimbenici međusobno povezane i kombinirane varijable koje utječu na konačnu odluku pojedinca – imati ili nemati dijete (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Odluka o roditeljstvu je psihološki rezultat svih prethodnih utjecaja, percepcije pojedinca o vrijednostima te mogućnostima i cijeni postizanja tih vrijednosti, odnosno zajedničko žarište u kojem se spomenute vrijednosti međusobno prelamaju, dokidaju i zbrajaju. U većini istraživanja motivacije za roditeljstvo najmanje pozornosti se posvećuje samom procesu donošenja odluke, a traga se za onim „ključnim“ elementom koji se nalazi unutar pojedinca, a koji će odrediti njegovu fertilitetnu motivaciju i ponašanje, bez obzira na objektivne okolnosti i mogućnosti (Čudina-Obradović i Obradović, 1999). Taj se najbitniji čimbenik najčešće nalazi u osobnom sustavu pojedinca. Osobni sustav pojedinca pomaže čovjeku u ostvarivanju kontrole nad mislima, osjećajima, ponašanjem i motivacijom. Ovaj osobni sustav uključuje kognitivne i afektivne strukture, te omogućava upotrebu mehanizama kojima se opaža, regulira ili evaluiira neko ponašanje. Kroz procese koji se odvijaju unutar osobnog sustava, pojedinac procjenjuje vlastita iskustva i misaone procese. Zato možemo reći da je taj čimbenik drugačiji od osobe do osobe, a nastao je iskustvom, učenjem ili socijalizacijom bilo u djetinjstvu ili poslije, pa se smatra da će se pojedinac ponašati u skladu sa svojim unutarnjim vrijednostima, bez obzira na okolnosti (Salmela-Aro, 2012). Upravo zbog toga će poneka religiozna žena imati mnogo djece, bez obzira što ima veliku potrebu za autonomijom i razvojem karijere, poneki imućni bračni parovi neće imati djece, jer im je najveća vrijednost individualističke ili hedonističke prirode, a poneki će se siromašni parovi svjesno odlučiti za mnogo djece, jer su im najveće životne vrijednosti obiteljski život i pomaganje. Roditeljstvo je kompleksan pojam koji uključuje odrednice kao što su motivacija za dobivanjem djece, preuzimanje i prihvaćanje odgovornosti i brige za njihovu dobrobit, kao i vrijednosti i ciljevi koji se u roditeljskoj ulozi trebaju realizirati, a određuje ih svaki pojedinac individualno, s obzirom na vlastitu sliku i viđenje pojma roditeljstva. Na motivaciju za roditeljstvo, odnosno na potrebu, želju i odluku za dobivanjem djece utječu biološki, psihološki, socijalni, ali i mnogi drugi čimbenici. Svi ti čimbenici igraju važnu ulogu u donošenju odluke o budućem roditeljstvu. Taj prijelazni proces donosi značajne promjene u dinamici obitelji, a svaka se obitelj suočava sa izazovima koji su svojstveni baš za nju. Brojni su mitovi i predrasude o samom roditeljstvu, ali i o tranzicijskom razdoblju u roditeljstvo. Pojedinici često preispituju svoja mišljenja, preispituju svoj doživljaj

njihove buduće roditeljske uloge, pitaju se što bi im moglo olakšati naredno razdoblje, a što bi se moglo pokazati kao prepreka i otežati ga?

2. TRANZICIJA U RODITELJSTVO

Važno razdoblje pojedinaca koji postaju roditelji i koji u periodu od trudnoće do nekoliko mjeseci nakon porođaja, moraju reorganizirati svoje živote i svijet u kojemu su do sada živjeli, naziva se tranzicija u roditeljstvo. Taj period ima razne vremenske definicije, jer ne obuhvaća samo period rođenja prvog djeteta, već cjelokupne promjene koje se događaju dolaskom djeteta na svijet i u obiteljski život (Salmela-Aro, 2012). Postoje brojne teorije koje objašnjavaju tranziciju u roditeljstvo i koncept obiteljskog života. Jedna od tih teorija je simboličko-interakcija teorija čiji su tvorci Lemme i Ward (prema Reić-Ercegovac i Penezić, 2010), u kojoj središnje mjesto imaju uloge koje pojedinci odabiru i prema njima se ponašaju. Poseban je naglasak na promjenama u zastupljenosti različitih uloga prelaskom u roditeljstvo, odnosno činjenici da uloge bračnih drugova i ljubavnih partnera uzmiču pred ulogama roditelja, koje s vremenom zauzimaju sve više mjesta u definiranju nečijeg identiteta. Također tvrde da je prilikom tranzicije prisutna tradicionalna podjela uloga, zbog koje se jedan ili oba partnera mogu osjećati zarobljeno u spoznaji da je roditeljstvo uloga koja će trajati zauvijek, pa iz toga mogu proizaći negativni efekti tranzicije u roditeljstvo na subjektivnu dobrobit bračnih partnera. Druga teorija koja objašnjava tranziciju proizlazi iz teorije sukoba, a uključuje feministički model objašnjenja neravnopravnosti među spolovima. U okviru te teorije, tradicionalna podjela uloga u obitelji predstavlja poteškoće prilikom tranzicije u roditeljstvo, zbog često neravnomjerne raspodjele obveza i velikih odricanja koja su češća kod žena (Ercegovac i Penezić, 2010). U kontekstu ovoga pristupa, tranzicija u roditeljstvo mogla bi se nepovoljnije odraziti na subjektivnu dobrobit žena. No istraživanja ne potvrđuju uvijek ovu pretpostavku, naime, neka su istraživanja pokazala da muškarci doživljavaju nepovoljnije promjene u dobrobiti nego žene, ali neka istraživanja potvrđuju pretpostavke te sugeriraju da se tranzicija u roditeljstvo negativno odražava prije svega na majke (Cassidy i Sintrovani, 2008). S druge strane, postoje čimbenici za koje je utvrđeno da pridonose uspješnoj tranziciji u roditeljstvo, a to su: podjela bračnih uloga, percipirana ravnopravnost raspodjele poslova te visoko zadovoljstvo obiteljskim životom. U okviru sustavnoga pristupa obitelji, koji se temelji na ekološkom shvaćanju ljudskoga razvoja (Bronfenbrenner, 1979; prema Ercegovac, Penezić 2010), obitelj je definirana kao sustav međuovisnih članova. Poteškoće koje se

javljaju dolaskom djeteta u obitelj uglavnom su rezultat sukoba partnerskih i roditeljskih podsustava. Podsustavi obitelji hijerarhijski su organizirani i u međusobnoj su interakciji, pa stoga posebnosti svakoga člana podsustava utječu na funkcioniranje cijeloga sustava, odnosno cijele obitelji. Pri tome se obitelji razlikuju po prilagodljivosti, pa su neki obiteljski sustavi prilagodljiviji od drugih, no većina prolazi manje ili veće poteškoće prilikom raznih tranzicija. Istraživanja potvrđuju da postoje razne varijable koje su povezane s uspješnom prilagodbom na roditeljstvo u različitim vremenskim točkama tranzicije (Macuka, 2010). Kod parova koji su očekivali rođenje prvog djeteta, rezultati su pokazali da je rana prilagodba na roditeljstvo povezana s kvalitetom odnosa oba partnera s vlastitim roditeljima (Salmela-Aro, 2012). Dobar odnos djece i roditelja, predviđa uspješnije vlastito roditeljstvo u budućnosti te pozitivniju sliku prilikom tranzicije u vlastito roditeljstvo. Kod žena se rezultati često mogu predvidjeti samo na temelju odnosa s majkom, kao što se može predviđati i neke osobine ličnosti (poput neuroticizma) (Salmela-Aro, 2012). Za kasniju je prilagodbu (u razdoblju od poroda do godinu dana nakon rođenja djeteta) najbolji prediktor bila kvaliteta odnosa među partnerima. Longitudinalno istraživanje na više od tri stotine parova koji su iščekivali rođenje prvoga djeteta (Morse, 2000; prema Reić-Ercegovac i Penezić 2010) pokazalo je značajan psihološki stres (kronična, nespecifična pobuđenost, poteškoće u opuštanju, uznemirenost, nestrpljenje i slično) kod 12% budućih očeva i 30% budućih majki tijekom trudnoće, pri čemu su se mlađa dob, negativno raspoloženje, snižena kvaliteta partnerskog odnosa i niska socijalna potpora pokazali glavnim prediktorima većih razina stresa u trudnoći. S druge strane, negativno vlastito raspoloženje i raspoloženje partnera, kao i loša kvaliteta partnerskog odnosa sredinom trudnoće, pokazali su se prediktivnima za pojavu postpartalnog stresa. Naime, muškarci su izvještavali o više zdravstvenih problema i općenito pogoršanom zdravstvenom statusu, dok je kod žena najistaknutija poteškoća bila manjak sna (Reić-Ercegovac i Penezić, 2010). Neupitno je da postoje brojni čimbenici koji određuju uspješnost prilagodbe na roditeljstvo i kvalitetu najranijih interakcija s djetetom. U tom kontekstu može se istraživati i doživljaj roditeljstva, što ga većina autora definira dvjema osnovnim komponentama – zadovoljstvom i kompetentnošću, iako s određenim terminološkim razlikama. Zadovoljstvo roditeljstvom kao afektivna komponenta doživljaja roditeljstva odnosi se na subjektivnu roditeljsku procjenu odnosa prema vlastitu roditeljstvu i roditeljskoj ulozi. Roditeljska kompetentnost (ili samodjelotvornost) subjektivna je procjena vlastite uspješnosti u ispunjavanju društveno zadanih normi roditeljstva, odnosno procjena roditelja o tome koliko je sposoban i uspješan kao roditelj. Samoprocjena roditeljske kompetentnosti posebno je ugrožena u vremenu tranzicije u roditeljstvo, odnosno prvoj godini nakon porođaja, zbog preuzimanja nove uloge,

njezine složenosti i zahtjevnosti te drugih čimbenika iz socijalnog okruženja. Važnost pozitivnoga doživljaja roditeljstva ogleda se u činjenici da se roditelji koji sebe percipiraju kompetentnima osjećaju spremnima i odgovornima za roditeljsku ulogu i obavljanje roditeljskih dužnosti, ali i uživaju u roditeljstvu, pa su spremniji osigurati poticajno okruženje za razvoj djeteta. Stoga se može pretpostaviti da subjektivni doživljaj roditeljstva može moderirati odnos između stresa novog roditeljstva i subjektivne dobrobiti bračnih partnera i njihove kvalitete života. Ohrling i Nystrom (2004; prema Reić-Ercegovac i Penezić, 2010) izvjestile su o promjenama uslijed novih uloga i obveza koje zaokupljaju nove majke i očeve u prvoj godini djetetova života. Kada su u pitanju majke, u prvom planu su svakako odgovornosti koje pruža majčinska uloga, te vlastito osobno zadovoljstvo koje donosi majčinstvo. Podjednako je prisutan i stres, upravo zbog već navedene velike odgovornosti koju majčinstvo nosi, kao i zbog umora, stresa, manjka slobodnog vremena i slično. Kod očeva tranzicija predstavlja nekakvu vrstu izazova u njihovoj ulozi kao partnera, roditelja, skrbnika, ali i donosi napetost zbog povećane odgovornosti. Povećana odgovornost se očituje i u brizi za dijete i u tradicionalnijim pitanjima, kao što su npr. ostvarivanje dovoljno materijalnih sredstava za uzdržavanje nove odnosno povećane obitelji. Moguće je također da roditeljstvo donosi snažnu emocionalnu dobit za roditelje, pa stoga može povećati osjećaj osobnoga dostignuća te omogućiti zadovoljenje niza psiholoških potreba, što ima pozitivne efekte na zadovoljstvo životom (Macuka, 2010). Neupitno je da postoje i drugi čimbenici koji utječu i određuju uspješnost prilagodbe u ovom tranzicijskom razdoblju, prelasku u roditeljstvo, stvarajući kvalitetu odnosa i interakciju s djetetom.

Zbog korištenja kliničkih metoda ili retrospektivnih intervjua, starija istraživanja tranzicije u roditeljstvo nerijetko su bila opterećena metodološkim nedostacima. Rane kliničke studije o roditeljstvu rađene su u okviru psihoanalitičkoga pristupa na specifičnim uzorcima, koji nisu bili reprezentativni za populaciju novih roditelja. Istraživanja u kojima su upotrijebljeni retrospektivni intervjui također su imala određenih nedostataka, ponajprije zato što su se propitkiivala iskustva roditelja o rođenju prvoga djeteta s odmakom od nekoliko godina, što dovodi u pitanje valjanost rezultata. Stoga se u zadnje vrijeme radi na tome da su istraživanja sve češće longitudinalnog karaktera, pa se promjene koje donosi tranzicija u roditeljstvo ispituju tako da se sudionici prate od perioda kada nemaju djecu, kroz trudnoću, rađanje, i nadalje. Takva istraživanja pokazuju da prilikom tranzicije u roditeljstvo kod roditelja dolazi do povećanja anksioznosti i depresivnosti te opadanja subjektivne dobrobiti, što je važno, jer

je uspješna tranzicija dobra podloga za kvalitetno roditeljstvo i kvalitetu ranih interakcija roditelja i djece (Cassidy i Sintrovani, 2007).

3. VRSTE MOTIVA KOJI POTIČU NA RODITELJSTVO

Motivi za roditeljstvo mogu se grupirati u četiri kategorije prema Rabin (1965; prema Lacković-Grgin, 2010). Altruistična motivacija uključuje nesebične motive za roditeljstvom kao što su naklonost i želja za djecom, ljubav prema djeci, potreba za odgajanjem i brigom, želja da im se pruži ljubav i zaštita, potreba za bliskim odnosom s drugim ljudskih bićem i slično. Fatalistična motivacija se odnosi na uvjerenje da je reprodukcija neizbježna, odnosno stav da su ljudi predodređeni imati djecu, to smatraju zakonom prirode i dijelom ljudske sudbine i postojanja, Božjom voljom (Lacković-Grgin, 2010). Osjećaju potrebu održanja kontinuiteta ljudskog roda. Kada se dijete rabi kao sredstvo kojim se mogu postići neki specifični roditeljski ciljevi, kao naprimjer materijalna dobit, ispomoć u starosti, nasljedstvo, sam brak i drugo, govorimo o instrumentalnoj motivaciji. Dijete se smatra sredstvom kojim se postiže određeni cilj. Narcistična motivacija se odnosi na očekivanja da će dijete pridonijeti i povećati vrijednost roditelja i njihov osjećaj zadovoljstva sobom, te biti dokaz njihove seksualne sposobnosti, maskulnosti, odnosno femininosti (Gerson, 1983). Manje je vjerojatno da bi takvi pojedinci usvojili dijete, jer roditeljstvo gledaju iz drugačijeg aspekta od pojedinaca koji su altruistično motivirani. Nisu vođeni željom za djecom, ljubavlju ili emocionalnim razlozima. Takvi ljudi često žele djecu da bi se dokazali, no teško im je brinuti se za njih.

Očito je da kod istih osoba, motivacija za roditeljstvo može biti uvjetovana višestrukim i različitim razlozima. Razloge možemo razlikovati po njihovoj snazi, osviještenosti, usmjerenosti na sebe i drugim obilježjima. No, kao što se i moglo očekivati, u najvećoj su korelaciji bile instrumentalna i narcistična motivacija, jer u obje vrste motivacije dijete služi za postizanje nekog roditeljskog cilja, bilo da je riječ o nastavljaju obiteljske loze, prenošenju obiteljskog imena, osiguranju u starosti ili čak i dokazivanju vlastite vrijednosti (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012). Nesebična altruistična motivacija, koja se izražava u želji da se dijete ima zbog ljubavi, veselja koje ono pruža i same želje da se o djetetu brine, izdvaja ovu vrstu motivacije od ostalih kategorija motivacije za roditeljstvo. Zato i ne iznenađuje što je najslabije bila povezana s narcističnom motivacijom, te što je općenito njezina povezanost s

ostalim kategorijama motivacije bila niža nego međusobna povezanost ostalih triju kategorija motivacije za roditeljstvo (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012).

Naravno, spomenuti motivi ne moraju egzistirati zasebno, moguće ih je pronaći i u međusobnim kombinacijama. Roditeljstvo koje započinje jednom vrstom motiva (primjerice fatalističkim), može kasnije biti obogaćeno i drugim vrstama (primjerice altruističkim motivima). Belsky (1984, prema Vizler, 2004) se bavio pitanjima o roditeljskom ponašanju, te je došao do tri glavne skupine činitelja koji utječu na roditeljsko ponašanje, a to su: individualne osobine roditelja, osobine djeteta i kontekstualni činitelji. Čimbenici vezani za roditelje koji utječu na roditeljsko ponašanje su dob, spol, ponašanje njihovih roditelja prema njima, znanja i uvjerenja o dječijem razvoju, te zadovoljstvo brakom (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). S druge strane, postoje i osobine djeteta koje će usmjeravati roditeljsko ponašanje, a tu ubrajamo spol, dob, temperament i sposobnosti djeteta. Zatim, kontekstualni činitelji imaju veliki utjecaj na interakciju i odnos djeteta i roditelja, jer se roditeljsko ponašanje ne odvija u socijalnoj izolaciji, već u interakciji, socijalizaciji i komunikaciji sa djetetom. Zato ovdje ubrajamo čimbenike kao što su: socijalne mreže roditelja, radno mjesto, bračni odnosi i slično (Belsky, 1984; prema Vizler, 2004). Svi činitelji koje smo nabrojali mogu biti izvori i stresa, ali i podrške. Za primjer uzmimo stres na poslu koji može utjecati i promijeniti ponašanje prema djetetu, kao što i percepcija bračnih odnosa utječe na roditeljsko ponašanje, tako da ako žena osjeća potporu svog supruga, vjerojatnije je da će se više baviti svojom djecom (Durrett, Richards, Otaki, Pennebaker i Golding, 1986; prema Vizler 2004). Postoji nekolicina činitelja koji su također bitni: socioekonomski status, struktura obitelji (broj članova), kulturalni činitelji, različiti izvori stresa i slično. Zato, možemo zaključiti da roditeljsko ponašanje možemo shvatiti kao višedimenzionalni koncept koji ujedinjuje individualne osobine, šire socijalne odnose, ali i uloge roditelja i djece. Stoga svaki roditelj prema vlastitom odnosno osobnom nahodjenju određuje koji će roditeljski stil birati. Isto tako, postoje određeni prediktori ovih kategorija motivacije. Npr. životna dob dobar je prediktor altruističke motivacije, što se može objasniti tako da s godinama raste spremnost pojedinca za pružanje ljubavi, pažnje, brige i zaštite za djecu (Bell, Bancroft i Phillip, 1985). S druge strane, obrazovanje se smatra značajnim prediktorom za fatalističku, narcističku i instrumentalnu motivaciju za roditeljstvo, a značajno je povezano i s roditeljskim ponašanjem (Macuka, 2010). Alwin (1984; prema Lacković-Grgin, 2010) utvrdio je pozitivnu povezanost između stupnja obrazovanja i kvalitete interakcije s djecom. Majke s višom razinom obrazovanja, imale su više rezultate na skalama prihvaćanja, što se odražavalo na to da su

manje psihološki i bihevioralno kontrolirale svoju djecu. Istraživanja su također potvrdila da su očevi, čije supruge imaju niže obrazovanje, skloniji psihološkoj kontroli (Keresteš, 2001; prema Lacković-Grgin, 2010). Obrazovanje igra važnu ulogu i u nešto kasnijem razdoblju koje psiholozi nazivaju „praznim gnijezdom“, odnosno u fazi kada djeca napuštaju roditeljski dom. U periodu „roditeljstva bez djece“, nisko obrazovane i nezaposlene majke doživljavaju pad životnog zadovoljstva (Neugarten, 1970; prema Lacković-Grgin, 2010). Rezultati istraživanja su pokazali da je niže životno zadovoljstvo nakon odlaska odrasle djece povezano sa stereotipnim shvaćanjem majčinske uloge (Lacković-Grgin, 1993; prema Lacković-Grgin, 2010). Do pada dolazi kada majke izgube svoje svakodnevne brige i uloge, dok kod mnogih zaposlenih i obrazovanih žena, ta životna tranzicija zapravo povećava zadovoljstvo jer se mogu više posvetiti aktivnostima koje su zanemarile zbog brige o djeci (Neugarten, 1970; prema Lacković-Grgin, 2010).

4. GENERATIVNOST

Kao širi teorijski okvir u proučavanju motivacije za roditeljstvom također je važno spomenuti i koncept generativnosti. Najkorištenija definicija pojma generativnosti dolazi od njegovih najpoznatijih istraživača, McAdamsa, de St. Aubina i Logana (1993; prema Tucak-Junakovic, 2011) koji kažu da je generativnost jedan od složenijih konstrukata, a označava širok pojam koji uključuje stvaranje i brigu o djeci, materijalne produkte i ideje koje će nadživjeti pojedinca i koje doprinose dobrobiti i održavanju kontinuiteta društva u kojem pojedinac živi. Uprkos mišljenju nekih pojedinaca o tome da bi se Platon trebao smatrati prvim teoretičarom generativnosti (ideje o ljubavi i želji za besmrtnošću doveo je u vezu s onim što danas poznajemo kao generativnost), u znanstvenim krugovima opće je prihvaćeno mišljenje da je tvorac koncepta o generativnosti Erik Erikson. U kontekstu svoje psihosocijalne teorije razvoja, Erikson je predstavio pojam generativnosti, a definirao ga je kao „brigu za stvaranje i vođenje sljedećeg naraštaja“ (Erikson, 1984; prema Tucak-Junakovic, 2011). Erikson smatra da odrasla osoba, nakon što je stvorila svoj osobni identitet i uspostavila trajne prisne emocije i veze, postaje spremna proširiti brigu na mlađe naraštaje i na društvo u cjelini. Prema njemu, generativnost se može očitovati na različite načine, na primjer rađanjem djece i roditeljstvom, produktivnošću, kreativnošću i brigom za druge. Erikson (1984; prema Tucak-Junakovic, 2011) je smatrao da je roditeljstvo najčešći i najuobičajeniji oblik generativnosti, ali je isto tako naglašavao da se generativnost može izraziti i na druge načine (pomaganjem i vođenjem

mlađih naraštaja, društvenim ili političkim angažmanom i drugo), no istovremeno je razjasnio da se pod pojmom generativnosti može smatrati sve što se stvara iz naraštaja u naraštaj (djeca, materijalni proizvodi, ideje, umjetnička djela i slično). Mnogi su autori proširivali Eriksonove postavke o generativnosti opisujući je najčešće u terminima dviju osnovnih tendencija ljudskog ponašanja, djelovanja (eng. agency) i zajedništva (eng. communion). Bakan (1966; prema Tucak-Junaković, 2011) je prvi opisao ove dvije različite tendencije, a kasnije ih u kontekstu generativnosti opisuju i koriste i brojni drugi autori. Generativnost djelovanja se odnosi na želju da se ostavi značajan trag za sobom po kojem će se pojedinca pamtiti i nakon njegove smrti. To se ostvaruje putem produkata generativnoga djelovanja, kao što su vlastiti potomci, materijalni produkti, umjetnička djela, kreativne ideje itd. Kotre (1984; prema Tucak-Junaković, 2012) također razlikuje dva spomenuta oblika generativnosti. Smatra da generativnost djelovanja postoji u slučajevima kada ono što je stvoreno samo predstavlja svojevrsni spomenik samom sebi, dok je generativnost zajedništva zreliji oblik brige. Generativnost zajedništva se usmjerava na generativni objekt (potomak) pri čemu njegov život postaje važniji od vlastitog. Kotre (1984; prema Tucak-Junaković, 2011) opisuje generativnost kao poriv za postizanjem besmrtnosti, odnosno kao želju za ulaganjem sebe u oblike života i rada koji će nadživjeti pojedinca. U svojim prvim teoretskim razmatranjima generativnosti McAdams (1985; prema Tucak-Junaković, 2011) također govori o djelovanju i zajedništvu. Autor navodi da potpun generativni proces uključuje stvaranje generativnog "proizvoda" koji predstavlja produžetak sebe (djelovanje), vođenje, pomaganje i brigu o tom "proizvodu" (zajedništvo). Kotre (1984, prema Tucak-Junaković, 2011) opisuje generativnost kao poriv za postizanje besmrtnosti. Definira je kao želju za ulaganjem sebe u oblike života i rada koji će nadživjeti pojedinca. Generativnost zajedništva odražava potrebu da se bude potreban, tj. želju da se brine, njeguje, pomaže i podučava druge, posebno pripadnike mlađih naraštaja. Da su različiti izrazi generativnosti povezani s općim motivima za djelovanjem (tj. za dominacijom, moći, postignućem) i za zajedništvom (tj. za intimnošću, afilijativnošću, njegovanjem) pokazuje sve veći broj istraživanja (npr. de St. Aubin i McAdams, 1995; prema Reić-Ercegovac i Penezić, 2010). Ona pokazuju da je generativnost ipak jače povezana s motivima zajedništva nego s motivima djelovanja.

Ako proučavamo vezu generativnosti i motiva koji utječu na motivaciju za roditeljstvom, moramo spomenuti kako je generativnost širok koncept koji uključuje razne aspekte. Zato možemo pretpostaviti da generativnost neće biti jednako povezana sa svim vrstama motivacije

za roditeljstvo.. Najvjerojatnije je da će koncept generativnosti biti uže povezan s altruističnom i instrumentalnom motivacijom za roditeljstvo (posebno s motivima koji se odnose na produženje obiteljske loze i ostavljanja traga na ovome svijetu putem potomaka odnosno djece), nego s fatalističnom i narcističnom motivacijom (Lacković-Grgin, 1982). Kao što je već prije navedeno altruistična motivacija za roditeljstvo odnosi se na nesebičnu želju za djetetom koja proizlazi iz ljubavi prema djeci, želji da se o njima brine i zaštititi. S druge strane, kod generativnosti je naglašeno vođenje, usmjeravanje, pomaganje i briga za mlade naraštaje (Lacković-Grgin, 2011). Iz svega navedenog možemo pretpostaviti da će osobe koje pokazuju izraženiju brigu za pripadnike mlađih naraštaja imati i izraženiju altruističnu nesebičnu motivaciju za roditeljstvo. Naime, istraživanja su pokazala da su altruistični i instrumentalni motivi za roditeljstvo uže povezani s generativnom brigom nego fatalistični i narcistični motivi. Međutim, od tri skupine instrumentalnih motiva, generativna briga bila je značajno, iako nisko, povezana samo s instrumentalnim motivima koji se odnose na očuvanje stabilnosti braka i sigurnost u starosti, ali ne i s ostavljanjem traga za sobom i produženjem obiteljske loze kao motivima za roditeljstvo (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012). Ne iznenađuje nalaz da fatalistična i narcistična motivacija, od kojih je prva relativno nesvjesna, a druga uglavnom usmjerena na sebe, nisu značajno povezane s generativnom brigom, kao svjesnom brigom za dobrobit pripadnika mlađih naraštaja. Općenito se može zaključiti da generativna briga ipak nije u užoj vezi s motivacijom za roditeljstvo, jer su i one značajne korelacije s nekim vrstama te motivacije (altruističnom i instrumentalnom) niske (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012). Mogući razlog ove slabe povezanosti jest taj što je koncept generativnosti mnogo širi od motivacije za roditeljstvo te je moguće da roditeljstvo u nekim slučajevima čak i ometa realizaciju nekih generativnih težnji, primjerice, u slučaju onih pojedinaca koji u ime šire brige za mlade naraštaje i društvenu zajednicu zanemaruju vlastitu djecu (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012). Uz to, čini se da je broj djece utjecao na povezanost generativnosti i motivacije za roditeljstvo, jer je nakon kontrole njegovih efekata, korelacija generativnosti s altruističnom i instrumentalnom motivacijom bila još i niža. Zaista se i pokazalo da su neke vrste motivacije za roditeljstvo, tj. altruistična, fatalistična i ona vrsta instrumentalne koja se odnosi na očuvanje stabilnosti braka i sigurnost u starosti, značajno povezane s brojem djece (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012).

S druge strane, postoje situacije odnosno osobe kod koji se ne uspijeva razviti motiv generativnosti, a tada dolazi do stagnacije, odbacivanja drugih i zaokupljenosti samim sobom i svojim vlastitim potrebama. Takve osobe koje se ne brinu ni za koga osim za sebe ili isključivo za ono što može zadovoljiti njihove potrebe i prohtjeve, mogu razviti potrebu za

tzv. "pseudointimnošću", te udovoljavati na vlastite zahtjeve, kao da su sami sebi jedino dijete (Erikson, 1984; prema Lacković-Grgin, 2010). Pojedinci kod kojih zakaže proces razvoja generativnosti, nemaju potrebu za stvaranjem obitelji, potomstva i slično. Smatraju da su za ispunjavanje i zadovoljenje njihovih životnih potreba i ciljeva, potrebni samo i isključivo oni.

Većina istraživača smatra da je generativnost relativno stabilno obilježje, no MacDermid, De Haan i Heilburn (1996; prema Tucak-Junaković, 2011) navode da se generativnost može mijenjati u različitim socijalnim ulogama i okruženjima. Recimo, osoba može biti generativna u roditeljskoj ulozi, no ne mora nužno biti generativna u radnoj ulozi. Zato su MacDermid, De Haan i Heilburn (1996; prema Tucak-Junaković, 2011) konstruirali upitnike koji ispituju generativnost u određenim ulogama (roditeljskoj, supružničkoj i radnoj ulozi). Za svaku od tih uloga ispitalo se pet generativnih tema: produktivnost, prokreacija, kreativnost, vladanje i briga. Jedan od najpoznatijih upitnika za ispitivanje generativnosti je Skala generativnosti Loyola koju su konstruirali McAdams i de St. Aubin (1992, prema Tucak-Junaković, 2011). Upitnik se sastoji od skale samoiskaza od dvadeset čestica koje sadržajno pokrivaju najzastupljenije teme o generativnosti. Istraživanja 1990-tih godina bila su više usmjerena na konstruiranje i validaciju mjera generativnosti, dok se u novijim istraživanjima znanstvenici više okreću ispitivanju odnosa generativnosti sa srodnim konstruktima i različitim značajkama pojedinca koji mogu imati važnu ulogu u određivanju generativnosti i motivacije za roditeljstvom (Lacković-Grgin, 1982; prema Lacković-Grgin, 2010). Neke od tih značajki su: subjektivna dobrobit, mentalno zdravlje, duhovnost i religioznost, stilovi roditeljstva, osobine ličnosti itd. Istraživanja pokazuju da prilikom tranzicije u roditeljstvo kod roditelja dolazi do povećanja anksioznosti i depresivnosti, te opadanja subjektivne dobrobiti (Feeney, 2001; prema Tucak-Junaković, 2011). Ti su rezultati važni jer je uspješna tranzicija dobra podloga za kvalitetno roditeljstvo i kvalitetu ranih interakcija roditelja i djece.

Postoji velik broj definicija generativnosti, a neke od najvažnijih i najčešće korištenih su Vaillantova (1997), Kotreova (1984), te brojne druge. Prema Vaillant (1997; prema Lacković-Grgin, 2010), generativnost se odvija kroz dvije odvojene faze. On smatra da se djelokrug generativnosti povećava kako osoba sazrijeva kroz odraslu dob. Generativnost po njemu započinje izravnom brigom za jednu ili više mladih osoba, kroz ulogu mentora ili učitelja, a potom pojedinac postaje „čuvar značenja“ koji vodi čitave skupine ljudi koje uči očuvanju kulturalnih vrijednosti i tradicije. Mnogi su autori kao Bakan, McAdams, Hoffman, Mansfield i Day (1996; prema Tucak-Junaković, 2011) poslije proširivali Eriksonove postavke o generativnosti. Istraživanja generativnosti su 1990-ih godina bila usmjerena

provjeru pojedinih modela te na ispitivanje dobnih razlika i razvojnog tijeka generativnosti. Rezultati ovih istraživanja su pokazali da je generativnost značajno povezana s različitim varijablama dobrobiti, kao što su zadovoljstvo životom, samopoštovanje, samoprihvatanje, osobni rast, doživljaj smisla života itd. Rothrauff i Cooney (2008; prema Tucak-Junaković, 2011) su potvrdile povezanost generativnosti i psihičke dobrobiti u roditelja i odraslih koji nemaju djece te nisu utvrdile razliku u odnosu generativnosti i dobrobiti između dvije skupine. Nadalje, istraživanja su pokazala da je generativnost roditelja povezana s njihovim poželjnim roditeljskim aktivnostima, kao što je ulaganje vremena i truda u odgoj djece, nagrađivanje poželjnih ponašanja djece, te autoritativan stil roditeljstva (Pratt, Danso, Arnold, Norris i Filyer, 2001; prema Tucak-Junaković, 2011). U novijim je istraživanjima potvrđena i povezanost generativnosti s religioznošću, duhovnošću, integritetom ega i mudrošću (Brady i Hapenny, 2010; Dillon, Wink i Fay, 2003; James i Zarrett, 2005; Sandage, Hill i Vaubel, 2011; Webster, 2003; prema Tucak-Junaković, 2011). Zatim, postoje brojni institucionalni socijalni stavovi, koji mogu imati utjecaj na motivaciju za roditeljstvom. Neke od tih institucija koje sudjeluju u stvaranju naših stavova, a time i motivacije su: škola, rad, masovni mediji, crkva i religioznost. Smatra se da crkva i vjera pojedinca, od svih pozitivnih utjecaja na fertilitetnu motivaciju, djeluju najjače. Kada promatramo utjecaj škole, radne okoline ili masovnih medija, oni bi također mogli utjecati na motivaciju za roditeljstvo ali u suprotnom smjeru od djelovanja crkve, religioznosti ili stavova i vrijednosti što ga promiče crkva ili vrijednosti koje je pojedinac usvojio tijekom obiteljske socijalizacije. No, navedene pretpostavke zasad nisu i empirijski provjerene (Reić-Ercegovac i Penezić, 2010).

Brojni su istraživači s pomoću raznih istraživačkih nacrtu pokušavali zahvatiti konstrukt generativnosti (studije slučaja, transverzalnih i longitudinalnih istraživanja). Vjerojatno najzanimljivije i najživopisnije nalaze o generativnosti daju sadržajne analize autobiografskih zapisa ili intervjua vođenih s pojedinim osobama, tj. studije slučaja. Međutim, studije slučaja, koliko god bile zanimljive, daju malo informacija o razvojnog tijeku generativnosti u općoj populaciji. Peterson (1998; prema Tucak-Junaković, 2011) smatra da se generativnost najbolje može istraživati kombiniranjem nomotetičkoga i idiografskoga, na pojedinca orijentiranog, pristupa. Pritom idiografski pristup pomaže u generiranju hipoteza koje se onda mogu testirati u istraživanjima na većim uzorcima. Peterson (1998; prema Tucak-Junaković, 2011) je koristio kombinaciju oba pristupa. Prvo je prikupio rezultate veće skupine sredovječnih žena na dvjema mjerama generativnosti, te je zatim iz te veće skupine izdvojio nekolicinu žena koje su imale ekstremne rezultate na ovim mjerama i dublje ih proučio kliničkom metodom. U skladu s različitim teorijskim koncepcijama generativnosti, autori su

razvijali i različite mjerne strategije i instrumente za ispitivanje ovoga složenog konstrukta. U prvim su studijama korištene opće kliničke procjene generativnosti na temelju intervjua dok su kasnije neki autori pokušali upotrijebiti skale koje mjere neke crte ličnosti, za koje su procijenili da opisuju generativnu osobu (npr. skale dominacije, širine interesa i inovativnosti), kao približnu mjeru generativnosti. Skale generativnosti, koje su razvijene u okviru većih instrumenata namijenjenih operacionalizaciji Eriksonovih psihosocijalnih stadija bile su prve izravne mjere generativnosti. Međutim, u više se istraživanja pokazalo da su subskale koje ispituju pojedine Eriksonove stadije unutar ovih instrumenata značajno međusobno povezane, upućujući tako na moguć problem njihove divergentne valjanosti, te da imaju skromnu pouzdanost tipa unutarnje konzistencije, pa se ovi problemi odnose i na subskale generativnosti. U novijim istraživanjima pojavljuju se kulturalno prilagođeni i novokonstruirani instrumenti i pristupi (skale samoiskaza, intervjui, analize autobiografskih zapisa, mjere q-sort, projektivne mjere), kojima je zadatak ispitati komponente generativnosti (zadovoljstvo životom, percepcija osobne kompetentnosti, integritet i samopoštovanje, u uzorcima odraslih različite dobi), a pokazale su zadovoljavajuća psihometrijska svojstva, uključujući pouzdanost, osjetljivost, faktorsku i konvergentno-divergentnu valjanost. To otvara vrata novim istraživanjima konstrukta generativnosti u našoj kulturi.

Nakon pregleda osnovnih teorijskih pristupa generativnosti, brojnih mjernih strategija i instrumenata kojima istraživači pokušavaju zahvatiti generativnost, dobiva se još bolji uvid u bogatstvo i širinu ovog konstrukta. Naime, riječ je o konstrukt koji svoje korijene vuče iz antičke filozofije, a nakon Eriksonova određenja doživio je još brojne interpretacije. Međutim, raznolikost tumačenja generativnosti te mjernih metoda i instrumenata koji su u tim istraživanjima korišteni ograničava mogućnost usporedbe njihovih rezultata, što na kraju otežava objedinjavanje svih tih rezultata u cjelovitu sliku o generativnosti.

5. RODITELJSTVO U RAZLIČITIM ŽIVOTNIM DOBIMA

5.1. Roditeljstvo u adolescenciji

Roditeljstvo, odnosno tranzicija u roditeljstvo je stresan događaj za većinu parova, no stres je još veći ukoliko se odvija u adolescenciji, osobito u ranijem razdoblju kada je dijete nenormativni životni događaj. Stres je još veći u žena, nego muškaraca (Terry, 1996; prema Lacković-Grgin, 2010). Ono što otežava tranziciju u tome periodu je to što su često

romantične veze kratkotrajne, a društvo smatra da je dijete legitimno dobiti u bračnoj ili trajnoj izvanbračnoj vezi, odnosno smatra se da roditeljstvo treba poteći iz relativno trajne seksualne veze. Zapravo, trajnija veza pruža osjećaj povjerenja koje roditeljskom paru pruža potencijal za uspostavljanje dobrih međusobnih odnosa, kao i odnosa prema budućem potomstvu. S druge strane, romantične i seksualne veze u adolescenciji uglavnom kratkotrajne, pa je razlaz partnera nakon trudnoće prilično i često očekivan (Lacković-Grgin, 1982; prema Lacković-Grgin, 2010). Također, jedan od razloga zašto društvo smatra da adolescencija nije period kada treba postati roditelj je taj što samo društvo nameće očekivanje da su roditelji odrasli ljudi, odnosno da je proces razvoja njihovog osobnog, profesionalnog i seksualnog identiteta završio. Prerano roditeljstvo potiče na nekoliko dramatičnih procesa, koji se razlikuju s obzirom na spol adolescenta. Sve češće majke adolescentice prihvataju brigu i skrb o djeci, uz pomoć obitelji i s partnerom, ali i bez njega kao samohrane majke (Berk, 2008). Prerano majčinstvo bez obzira na količinu pomoći u brizi za dijete, u nekim slučajevima može ostaviti trajne posljedice na obrazovni i radni status tih majki. Očinstvo u adolescenciji nudi više mogućnosti. Jedna od tih mogućnosti je prihvaćanje očinstva i brige o potomstvu. S druge strane, neki muškarci nikada ne prihvate očinsku ulogu. Stoga njihova roditeljska uloga završava samo prihvaćanjem biološkog očinstva, bez skrbi ili brige o djetetu (Macuka, 2010). S druge strane, kao i kod majki postoji mogućnost preuzimanja pune odgovornosti, što kao i u slučaju mladih majki često dovodi do prestanka školovanja, te nosi dugotrajne ekonomske posljedice. Loša kvaliteta očinstva u adolescentskoj dobi često se povezuje s kriminalnim ili delikventnim ponašanjem oca (Lacković-Grgin, 2011). Ukoliko se takvo ponašanje pojavljivalo prije rođenja djeteta, velika je vjerojatnost da će se ponoviti i poslije rođenja djeteta (Lacković-Grgin, 1982). Neupitno je da nisu važni samo obrazovni i financijski čimbenici kod roditelja adolescenata, već često ulogu imaju i psihološki problemi, kao što su: psihološka nezrelost, manjak roditeljskih vještina, ekonomski stres, stres zbog odustajanja realizacije razvojnih zadataka adolescentne dobi. Riskantno je postati roditelj prije uspješnog rješenja krize identiteta jer briga o djetetu ometa posvećenost razvoju identiteta, što može biti otegotna okolnost, kako za roditelje, tako i za djecu. Rezultati koji su ispitivali generativnu brigu i motivaciju u mlađoj odrasloj dobi pokazali su da je generativna briga značajno, ali nisko, povezana s altruističnom i s instrumentalnom motivacijom za roditeljstvo, dok s fatalističnom i narcističnom motivacijom nije značajno korelirala. Žene su imale izraženiju altruističnu motivaciju nego muškarci, dok su muškarci imali izraženiju instrumentalnu motivaciju nego žene (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012).

5.2. Roditeljstvo u mlađoj odrasloj dobi

Prema Eriksonu (1984; prema Lacković-Grgin, 2010) u ovom se životnom razdoblju pojavljuje psihosocijalna stečevina - ljubav, koja predstavlja sposobnost predaje sebe drugima, te spremnost za odricanje i kompromis. Ljubav se izražava u brizi, poštivanju drugoga i odgovornosti, te se upravo zbog toga mlađa dob smatra dobrim vremenom za roditeljstvo, za razliku od adolescencije. Mlađa odrasla dob smatra se dobrim vremenom za roditeljstvo ne samo zbog bioloških nego i zbog socijalnih i psiholoških razloga, a između ostalog, osobe u tom životnom razdoblju sposobne su donositi racionalne odluke (Lacković-Grgin, 1982; prema Lacković-Grgin, 2010). Dobro odabrano vrijeme za dobivanje djeteta kod oba roditelja može olakšati prihvaćanje roditeljske uloge, odnosno majčinskog ili očinskog identiteta. Izgrađeni roditeljski identitet kao i adekvatna potpora okoline, omogućuju uspješnu roditeljsku praksu i povoljan utjecaj za razvoj djece (Berk, 2008). Važna činjenica koju potvrđuju brojna istraživanja kaže da su majčinski osjećaji to viši što su prvorotkinje starije. Naime, istraživači objašnjavaju to na način da starije majke provode više vremena s djetetom od mlađih majki (Lacković-Grgin, 2010). I ispitanici mlađe i oni srednje dobi, bez obzira na njihovu trenutačnu dob i na vrijeme koje je za njih proteklo između donošenja fertilitetne odluke i trenutka ispitivanja motivacije za roditeljstvo, odluku da postanu roditeljima donijeli su i roditeljima postali uglavnom u istom razdoblju, tj. u mlađoj odrasloj dobi (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012).

5.3. Roditeljstvo u srednjoj odrasloj dobi

Uz kontrolu broja djece, roditelji mlađe i srednje odrasle dobi nisu se značajno razlikovali u procjenama pojedinih kategorija motivacije za roditeljstvo. Međutim, dob je u interakciji sa spolom ispitanika imala značajan učinak na altruističnu i instrumentalnu motivaciju (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012). Sukladno brojnim istraživanjima, očekivana je sve veća spremnost da se prihvati roditeljska uloga i brine o mlađim naraštajima kod odraslih ljudi nego kod adolescenata. Međutim, rezultati pokazuju da ne postoji značajna razlika između roditelja mlađe i srednje odrasle dobi u pojedinim kategorijama motivacije za roditeljstvo. (Tucak-Junaković i Ahmeti, 2012). Tijekom srednje odrasle dobi, s obzirom da je stečen identitet i intimnost, ljudi su motivirani očuvati, ali i unaprijediti ono što su stvorili. Pojedinaac

se brine za vlastito potomstvo, ali i za mlađu generaciju. U ovoj se dobi, generativnost se očituje u nastavljanju vlastite vrste, predaji nasljedstva i slično. Kod roditelja srednje odrasle dobi generativno se djelovanje očituje u pomaganju potomcima da postignu što povoljniji materijalni i profesionalni status. Međutim ako njihova djeca ne djeluju u skladu s opisanim roditeljskim nastojanjima, može se javiti ambivalencija u njihovu odnosu s djecom. Na taj način može doći do smanjenja zadovoljstva roditeljstvom. Roditeljstvo u ovoj dobi donosi i neke negativne strane. Na primjer, velika razlika u godinama, može izazvati jaz u odnosu roditelj-dijete, teže je uspostaviti komunikaciju zbog razlike u stilu života. Neka istraživanja pokazuju da majke imaju bolje odnose s kćerima ukoliko im je bliža životna dob, a razlog je vjerojatno manja generacijska razlika u stavovima i vrijednostima što olakšava interakciju između roditelja i djeteta (Lacković-Grgin, 1982; prema Lacković-Grgin, 2010).

6. ZAKLJUČAK

Odluka o roditeljstvu je dugotrajan i složen proces. Postoje brojni faktori i čimbenici koji utječu na donošenje te odluke. Neki od faktora su fizičke ili psihičke osobine pojedinca, te se razlikuju od osobe do osobe. Važnu ulogu u motivaciji za roditeljstvom imaju i demografska obilježja koja karakteriziraju osobu u tom procesu, kao i podjela uloga unutar partnera. Također se razlikuju i ideali te razlozi osobe koji ju potiču odnosno motiviraju na roditeljstvo, stoga će se neke osobe ostvariti tek kroz ulogu roditelja, dok je drugima dovoljno prenositi znanje i vještine na mlađe naraštaje. Ne postoji recept koji se može pratiti za dobro roditeljstvo, niti jednoznačni odgovori koje roditelj može slijediti kako bi bio uspješan. Svaki je roditelj, kao i svako dijete, individua, te mu se tako treba pristupati. U konačnici, roditeljstvo pruža puno toga, sazrijevanje, učenje, osjećaj obitelji i zajedništva, ispunjenosti, zadovoljstva i ponosa. Biti roditelj zasigurno je jedna od najtežih, ali i najljepših uloga koje život pruža.

7. LITERATURA:

- Bell, J., Bancroft, J. i Philip, A. (1985). Motivation For Parenthood: A Factor Analytic Study of Attitudes Towards Having Children. *Journal of Comparative Family Studies*, 16(1), 111-119.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Cassidy, T. i Sintrovani, P. (2008). Motives for parenthood, psychosocial factors and health in woman undergoing IVF. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 26(1), 4-17.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (1999). Želja za djecom i apstinencija od djece: odrednice, korelati i mogućnosti društvene intervencije. *Revija za socijalnu politiku*, 6(3), 241-258.
- Gerson, M. J. (1983). A scale of motivation for parenthood: The index of parenthood motivation. *The Journal of Psychology*, 113, 211-220.
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lacković-Grgin, K. (2011). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društvena istraživanja*, 20(4), 1063-1083.
- Macuka, I. (2010). Osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 13(1), 63-81.
- Reić Ercegovac, I. i Penezić, Z. (2012). Subjektivna dobrobit bračnih partnera prilikom tranzicije u roditeljstvo. *Društvena istraživanja*, 21(2), 341-361.
- Salmela-Aro, K. (2012). Transition to parenthood and positive parenting: Longitudinal and intervention approaches. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(1), 21-32.
- Tucak-Junaković, I. i Ahmeti, I. (2012). Motivacija za roditeljstvo i briga za mlađe naraštaje u mlađih i sredovječnih roditelja. *Društvena istraživanja*, 21(2), 363-382.
- Tucak-Junaković, I. (2011). Osnovni teorijski pristupi i metodologija istraživanja generativnosti. *Psihologijske teme*, 20(1), 131-152.

Vizler, J. (2004). *Povezanost percepcije roditeljskog ponašanja i sramežljivosti i asertivnosti školske djece*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.